

پردسی چہار دہہ تحول خواہی در ایران

رحمن قہرمانپور

فهرست

۷	فصل اول: منظور از اسلام پسا - سیاسی چیست؟
۲۳	فصل دوم: سازندگی، طلیعه اسلام پسا-سیاسی
۲۵	جنگ تحمیلی و پیامدهای آن
۳۱	بازنگری قانون اساسی
۴۰	دوران پس از رهبری کاریزما
۴۲	آثار و عواقب جنگ تحمیلی
۴۴	ریاست جمهوری آقای هاشمی و سیاست‌های سازندگی
۶۹	فصل سوم: اصلاحات و اسلام پسا-سیاسی
۶۹	چرایی پیروزی آقای خامنه‌ی در انتخابات ریاست جمهوری ۱۳۷۶
۷۶	اصلاحات ساخته می‌شود
۲۱۸	دلایل شکست اصلاح‌طلبان در انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۸۴
۲۲۹	اصلاح‌طلبان و اصلاحات در دور اول ریاست جمهوری احمدی‌نژاد
۲۳۶	میراث اصلاحات چه بود؟
۲۶۰	چرا انتخابات ۱۳۸۸ ویژه و منحصر بفرد شد؟
۲۶۱	ورود مهندس موسوی به انتخابات
۲۶۳	نقش مکمل آقای کروبی
۲۶۴	تبدیل شدن انتخابات به بازی با حاصلجمع صفر
۲۶۶	تحركات انتخاباتی دولت پیش از آغاز موعد تبلیغات رسمی
۲۶۷	چرا اصلاح طلبان به اعتراض روی آوردند؟
۲۶۷	کسب قدرت بیشتر از طریق ائتلاف با نیروهای سیاسی دیگر
۲۶۸	فشارهای وارده از سطح جامعه و جامعه مدنی

۲۶۹	انعطاف‌ناپذیری هسته سخت اصول‌گرایان
۲۷۰	سرسختی مهندس موسوی در تأکید بر ابطال انتخابات
۲۷۵	فصل چهارم: اعتراضات انتخاباتی و جریان سبز
۲۷۷	جنبش‌ها در تاریخ معاصر ایران
۲۷۸	تعریف جنبش اجتماعی در ایران
۲۸۱	رویکردهای اصلی در تبیین جنبش‌های اجتماعی در غرب
۲۸۳	جنبش به عنوان رفتار جمعی
۲۸۸	رویکرد بسیج عقلانی منابع
۲۹۲	رویکرد فرایند سیاسی
۲۹۷	جنبش‌های نوین اجتماعی
۳۰۳	آیا اعتراضات انتخاباتی را می‌توان یک جنبش اجتماعی جدید تلقی کرد؟
۳۰۷	چرخه‌های اعتراض سیاسی در ایران معاصر
۳۲۲	ماهیت اعتراضات انتخاباتی
۳۲۷	دلایل جنبشی شدن بستر جامعه
۳۳۶	توضیح اعتراضات از منظر سیاست هویت
۳۳۹	منظور از سیاست هویت چیست؟
۳۴۸	سیاست هویت و سیاسی کردن هویت‌ها
۳۵۱	سیاست هویت: رهایی، شناسایی تفاوت‌ها و احترام
۳۵۳	سیاست هویت محور و سیاست منافع محور
۳۶۰	قدرت و سیاست هویت
۳۶۶	سرکوب کردن، نادیده گرفتن و حاشیه‌نشین کردن هویت‌ها در ایران معاصر
۳۷۲	جریان سبز در مراحل اولیه اعتراض
۳۷۵	فصل پنجم: اعتدال و اسلام‌پسا-سیاسی
۳۷۷	دلایل پیروزی روحانی در انتخابات ریاست جمهوری سال ۱۳۹۲
۳۸۰	چرا دولت اعتدال بر سیاست خارجی تمرکز کرد؟
۳۸۴	نتیجه‌گیری

فصل اول: مذخور از اسلام پسا - سیاسی چیست؟

واژه پسا - سیاسی در زبان فارسی قدری نامتعارف به نظر می‌رسد. به این دلیل که در مقابل واژه «پست» انگلیسی برگزیده شده و رواج پیدا کرده است. در زبان فارسی معادل دقیقی برای این واژه وجود نداشت و عموماً از عبارت «بعد از» استفاده می‌شد. مثلاً متداول است که بگوییم دوران پس از اسلام آوردن ایرانیان یا دوران بعد از حمله مغول که اشاره به بعد زمانی تحولات دارد. اما واژه پست یا پسا صرفاً ناظر بعد زمانی یک تحول یا اتفاق نیست، بلکه ابعاد دیگر را هم شامل می‌شود. مثلاً پست مدرنیسم یا پسا-مدرنیسم به یک جریان فراگیر فکری، سیاسی، فرهنگی و اجتماعی گفته می‌شود که به نقد فراگیر مدرنیسم می‌پردازد. برخی از پست-مدرن‌ها معتقدند دوران مدرن سپری شده است، اما عده‌ای دیگر می‌گویند پست-مدرنیسم و مدرنیسم در کنار هم حضور دارند و نمی‌توان در واقعیت از پایان مدرنیسم سخن گفت.

با همین قیاس، اما اسلام پسا - سیاسی را جریانی فراگیر می‌دانیم که به نقد و بازبینی اسلام سیاسی می‌پردازد، اسلامی که در پی انقلاب ۱۳۵۷ در ایران مسلط شد. این نقد الزاماً به معنای نفی نیست. زیرا به لحاظ هویتی، این دو درهم تنیده شده‌اند و نمی‌توان آنها را مجزای از یکدیگر در نظر گرفت. بنیان‌های فکری طرفداران اسلام پسا - سیاسی هم کاملاً متفاوت نیست، آنها نیز برخی بنیان‌های نظری طرفداران اسلام سیاسی را می‌پذیرند. از طرف دیگر اسلام پسا - سیاسی

یک جریان سیاسی است که احزاب و گروه‌های زیادی ذیل آن حیات سیاسی دارند و مبارزه می‌کنند. این همان چیزی است که در نوشته‌ها و آثاری که نوشته می‌شود کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد: اینکه چگونه از میان افکار و ایده‌ها و هویت‌های مختلف، یکی از آنها در طول زمان این امکان را پیدا می‌کند یا بوجود می‌آورد که به هویت یا جریان سیاسی مسلط یا قدرتمند تبدیل شود. با فهم این نکته در خواهیم یافت چرا سخن گفتن از چپ نو در ایران در قیاس با اسلام پسا - سیاسی چندان موضوعیتی ندارد. حتماً افراد و حتی گروه‌هایی وجود دارند که خود را ذیل هویت چپ نو تعریف می‌کنند، اما شرایط سیاسی در دهه‌های گذشته بگونه‌ای نبوده که این هویت بتواند در عرصه رقابت‌های سیاسی در دهه‌های گذشته بگونه‌ای نبوده که این هویت بتواند در عرصه رقابت‌های سیاسی هم به یک رقیب جدی تبدیل شود و البته این بدان معنا نیست که در آینده هم هیچ شانسی وجود ندارد که جریان چپ احیا شود. اینها همه محصول شرایط و مهم‌تر از آن بهره‌گیری از این شرایط توسط کسانی است که درک یا تحلیل دقیق‌تری از آن دارند و می‌توانند با انجام برخی اقدامات عملی موقعیت خود را مستحکم‌تر از دیگران کنند. کسانی که می‌توان آنها را عاملیت‌های استراتژیک نامید.

جای تأسف نیست که در سال‌های اخیر عبارت اسلام سیاسی و اسلام پسا - سیاسی معناهای مختلفی پیدا کرده و به شیوه‌های مختلفی مورد تفسیر و تعبیر قرار گرفته است. ماهیت جامعه انسانی جز تکثر نیست و هرکس این حق را دارد که از یک مفهوم یا عبارت برداشت خاص خود را داشته باشد، هرچند ممکن است اعمال این حق در همه شرایط ممکن نباشد یا به صلاح جمع و حیات و همزیستی جمعی نباشد. در اثر حاضر اسلام پسا - سیاسی در سه معنا یا برداشت یا فهم مورد استفاده قرار می‌گیرد: ۱) بعنوان یک جریان سیاسی درون حاکمیت که بعد از پایان جنگ عراق با ایران شروع به رشد و تقویت شدن کرد و تا کنون چهار جلوه مختلف از خود نشان داده است که عبارتند از سازندگی، اصلاحات، جریان سبز و اعتدال. این چهار جریان با وجود تفاوت‌های عمده‌ای که با یکدیگر دارند، بنا به دلایلی که

در این اثر توضیح داده خواهد شد ذیل هویت اسلام پسا - سیاسی قرار می‌گیرند (بقول پست مدرن‌ها، آنها چهار خرده گفتمان از گفتمان اسلام پسا - سیاسی هستند) ۲) بعنوان یک تفسیر از اسلام سیاسی که بعد از انقلاب ۱۳۵۷ مسلط شد، تفسیری که متفاوت از تفسیر طرفداران اسلام سیاسی است. در این تفسیر، آرای آیت‌الله العظمی خمینی، قانون اساسی، فقه شیعی و غیره بگونه‌ای متفاوت مورد تفسیر و تعبیر قرار می‌گیرد و تلاش می‌شود اسلام سیاسی با دموکراسی و آزادی و تکثر سازگار نشان داده شود و ۳) بعنوان «دگر» هویتی اسلام سیاسی، دگری که فراتر از تفسیر و تعبیر می‌خواهد هویتی جدید را در سطح سیاسی و اجتماعی و فرهنگی ارایه کند و لاجرم یک رقیب جدی برای هویت اسلام سیاسی است. بخشی از دعواها و کشمکش‌های سیاسی جدی در ایران امروز بخاطر آن است که در مواردی این دو هویت قادر به همزیستی با یکدیگر نیستند. ضمن اینکه تعلق داشتن به یکی از این دو هویت اسلام سیاسی یا اسلام پسا - سیاسی، فرصت‌ها و محدودیت‌های خاص خود را به همراه دارد.

اسلام پسا - سیاسی در هر یک از سه معنایی که منظور کنیم حیات، تاریخ، سیر تحول و تطور خاص خود را داشته است، چیزی که دغدغه اصلی کتاب حاضر است. به لحاظ فکری و اندیشه‌ای، مبانی فکری اسلام پسا - سیاسی حتی پیش از پیروزی انقلاب وجود داشت درگیری با دگرهای هویتی اسلام سیاسی در دهه ۱۳۶۰، باعث می‌شد طرفداران اسلام سیاسی و پسا - سیاسی در یک جبهه واحد سیاسی قرار گیرند و اختلافات خود را نشان ندهد. اما پایان جنگ و تحولات دو دهه بعد، زمینه‌ها و شرایط عینی لازم را برای قدرتمندتر شدن اسلام پسا - سیاسی فراهم کرد و به این ترتیب هویت اسلام‌گرایان پسا - سیاسی در طول زمان و بر اثر تعامل مبانی نظری و اقدامات عملی ساخته شد. این نحوه ساخته شدن همان حیات اجتماعی یا سیر تحول است و در رویکردهای جدید در علوم انسانی اهمیت ویژه‌ای دارد. ما در کتاب حاضر تلاش خواهیم کرد هر سه جنبه فوق و مخصوصاً تحولات آنها را بصورت همزمان مورد مطالعه قرار دهیم. البته واضح است که باید برای این